

УДК 338.43

DOI: 10.31673/2415-8089.2020.016469

Якименко Ю.М., к. в. н., доц.;
Мужанова Т.М., к. н. з держ.упр.
Державний університет
телекомунікацій

АНАЛІЗ СТАНУ ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДИЧНИХ ПІДХОДІВ ДО ОЦІНКИ РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

У статті досліджено особливості використання в сфері безпеки методичних підходів, проаналізовано існуючі методи та запропоновано рекомендації щодо використання інструментів з оцінки рівня економічної безпеки підприємства.

Ключові слова: економічна безпека, підприємство, методичні підходи, підхід, методика, рівень, показники, індикатори, оцінка.

Постановка проблеми. Проблема вивчення забезпечення безпеки суб'єктів господарювання економічної системи і особливо оцінки економічної безпеки підприємств в умовах світової глобалізації продовжує бути в постійній увазі в економічній науці. Сучасний розвиток підприємництва щільно пов'язаний з наявністю високого рівня його економічної безпеки. Виникає необхідність у пошуку, вдосконаленню або розробці методичного підходу, який би давав можливість оперативно та достовірно оцінити рівень економічної безпеки підприємства, що і визначає актуальність даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблеми діагностики рівня економічної безпеки підприємства і її оцінки займалися такі вчені, як Л. Артеменко, В. Дикань, І. Доценко, О. Дребот, О. Дьяченко, Д. Ковальов, Г. Козаченко, П. Колісниченко, І.Отенко та ін. [6]. Результатами їх досліджень є розробка та обґрунтування підходів до оцінки економічної безпеки. Наявність значної кількості підходів щодо оцінки економічної безпеки підприємств потребує їх систематизації з метою подальшого вдосконалення.

Метою дослідження є: на основі дослідження особливостей використання в сфері безпеки методичних підходів проаналізувати методи та запропонувати рекомендації щодо впровадження методичного інструменту оцінки рівня економічної безпеки підприємства.

Виклад основного матеріалу. Процес оцінки дозволяє уявити реальну картину стану підприємства і на його основі вжити необхідних заходів для досягнення високого ступеня ефективності діяльності. Сутність економічної безпеки підприємства, реалізується через систему критеріїв і показників (індикаторів). Критерій повинен не тільки констатувати наявність економічної безпеки підприємства, но і оцінювати її рівень.

Наявність практичних підходів до оцінювання економічної безпеки підприємства, в різних напрямках його функціонування, вже частіше зустрічається у сучасній літературі, але вони ще не є універсальними.

Так в [1] авторами розглядаються такі підходи, як: **функціональний, індикаторний, експертний і вузьфункціональний.** Кожен з наявних підходів базується на використанні відповідного інструментарію, має свої достоїнства і обмеження, але жоден з них не визнаний досконалішим порівняно з іншими.

Оцінювання економічної безпеки підприємства за функціональним підходом певною мірою зумовлено очевидними його перевагами, якими є простота і можливість використання як одиночних, будь-якої кількості, так і комплексних показників оцінки складових економічної безпеки.

Індикаторний підхід оцінювання економічної безпеки полягає у встановленні рівня економічної безпеки за результатами порівняння фактичних значень показників діяльності підприємства з нормативними індикаторами, які виступають граничними значеннями цих показників. По відхиленню фактичних значень показників визначають рівень економічної безпеки. Проблемою у використанні індикаторного підходу в оцінюванні економічної безпеки є те, що між різними індикаторами завжди існують причинно-наслідкові зв'язки і взаємозалежності (мультиколінеарність), у зв'язку з чим це не дозволяє отримувати достовірні оцінки і вони не можуть однозначно використовуватися в оцінці економічної безпеки. Як вихід з положення, має місце: скорочення індикаторів і самих структурних частин економічної безпеки (наприклад, бюджетна, податкова, кредитна безпека). Також може бути розроблений інший підхід до вибору індикаторів економічної безпеки, які є складною методологічною проблемою, оскільки їхня кількість і якість повинні бути достатніми для того, щоб завчасно і адекватно сигналізувати про виникнення і розвиток дестабілізуючих тенденцій, і одночасно не обтяжувати систему економічної безпеки в оперативному реагуванні на можливі загрози. В статті [2] на прикладі показано, як індикаторний підхід дозволяє представити економічні показники для проведення оцінки та аналізу безпеки організації у вигляді системи. Кожен показник системи дає кількісну чи якісну характеристику певної сторони господарської діяльності підприємства. При побудові системи кількісних і якісних показників економічної безпеки на рівні підприємства пропонується зупинитися на основних індикаторах: виробництва, фінансових і соціальних. За допомогою індикаторів економічної безпеки далі можна характеризувати стан досліджуваного підприємства як нормальний, передкризовий, кризовий та критичний.

Але ще відзначається [1], що при застосуванні функціонального та індикаторного підходів не зовсім ясно, що ж, власне оцінюється: стан економічної безпеки, міра захищеності чи об'єкти захисту.

Методи експертного оцінювання (з експертного підходу) в оцінюванні економічної безпеки широкого застосування не знайшли [1]. Але експертне оцінювання може застосовуватись в аналізі об'єктів (процесів, явищ), оцінки яких не піддаються формалізації та, відповідно, однозначній інтерпретації і там, де можливість застосування оцінних показників обмежена, наприклад, в оцінюванні ймовірності реалізації загроз та їхнього впливу на діяльність підприємства або можливих наслідків реалізації загроз. Але виявлення та оцінювання загроз діяльності підприємства достатньо складно пов'язати з оцінками економічної безпеки підприємства. Відсутність достовірної інформації про стан об'єкта, його функціонування та результати функціонування або неповнота інформації також сприяють зверненням до експертного оцінювання.

Оцінювання економічної безпеки підприємства з використанням вузьфункціонального підходу здійснюється як правило зі складовими економічної безпеки підприємства – її функціональними підсистемами управління: техніко-технологічною, фінансовою, інтелектуально-кадровою, екологічною, інформаційною, політико-правовою, силовою та ринковою складовими.

В результаті аналізу використання розглянутих підходів [1,2,6,7,9,11] можна зробити висновок, що на сьогодні відсутній єдиний методичний підхід і не можуть бути використані для оцінки рівня економічної безпеки підприємства ці підходи як універсальні.

У той же час обґрунтовується інший підхід до вибору критерію визначення рівня їх економічної безпеки - отримання прибутку (при відсутності прибутку або збитків, не можна говорити про те, що підприємство знаходиться в економічній безпеці). При цьому пропонується використовувати результати порівняння величини отриманого чистого прибутку підприємства з вибраними для цієї мети базами порівняння. Для комплексної оцінки рівня економічної безпеки підприємства рекомендується використовувати методичний підхід, який розроблений на основі узагальнення декількох підходів і складається з послідовних етапів оцінки.

Визначення показників та індикаторів і їх граничних значень, які відображають стан економічної безпеки підприємства, є необхідною початковою умовою для створення ефективної системи забезпечення економічної безпеки. Критеріальна оцінка безпеки повинна відображати всі сфери діяльності підприємства і основні фактори із зовнішнього середовища. Рівень економічної безпеки являє собою ймовірнісну оцінку здатності підприємства забезпечувати реалізацію економічних задач в умовах дії негативних факторів зовнішнього та внутрішнього середовища. Система економічної безпеки не може бути шаблонною для всіх підприємств. Кожне підприємство обирає для себе стратегію і тактику та варіанти забезпечення економічної безпеки.

Структура системи економічної безпеки у дослідженнях досить часто виділяється надмірною деталізацією або виділенням тих чи інших елементів, що опосередковано відносяться до системи економічної безпеки підприємства. Автором [3] узагальнено різні підходи до створення системи економічної безпеки підприємства і тим самим підтвержуються, що питання сутності та складу системи економічної безпеки підприємства ще не знайшли фінального вирішення і не має чіткого універсального формулювання.

В перелік функціональних елементів системи економічної безпеки підприємства інший автор [4] пропонує включати наступні складові: фінансову, правову, технологічну, інформаційну, екологічну, кадрову, інтелектуальну та силову. Однак при цьому стверджується, що поки немає єдиної думки в розумінні поняття «система економічної безпеки підприємства», вона повинна бути комплексною і складатися з суб'єктів, об'єктів та механізмів забезпечення економічної безпеки підприємства, які діють в умовах впливу внутрішніх і зовнішніх загроз. Механізми забезпечення економічної безпеки підприємства реалізуються через: стратегічне планування забезпечення безпеки економічної діяльності; оперативне оцінювання рівня забезпечення економічної безпеки та вироблення рекомендацій по його підвищенню; оперативне планування фінансово-господарської діяльності та практичну реалізацію розроблених планів.

Для досягнення високого рівня економічної безпеки підприємство в першу чергу має забезпечити структурну рівновагу основних функціональних складових [5].

Пропонується методика формування системи забезпечення економічної безпеки:

1. Вивчення специфіки бізнесу, положення на ринку і визначення основних показників діяльності.
2. Аналіз внутрішніх та зовнішніх загроз економічної безпеки підприємства та вивчення інформації про можливості виникнення кризових ситуацій і поведінки в них.
3. Перевірка існуючих інформаційно-технічних, інтелектуальних, економічних, правових, силових і неформальних засобів по забезпеченню захисту і аналіз їх придатності.
4. Організація діяльності підприємства, підготовка пропозицій щодо вдосконалення існуючої системи забезпечення економічної безпеки і бюджету на його утримання з керівництвом.
5. Контроль над функціонуванням створеної системи забезпечення економічної безпеки підприємства.
6. Оцінка ефективності роботи створеної системи забезпечення економічної безпеки.
7. Корекція та вдосконалення системи забезпечення економічної безпеки суб'єкта господарювання.

Внутрішніми факторами функціонуванням створеної системи забезпечення економічної безпеки підприємства є: ефективність прийнятих рішень, конкурентоспроможність продукції, дослідження маркетингових помилок та порушення конфіденційності інформації.

Зі зовнішніх факторів найбільш впливові на систему є: нестабільність валютного ринку, рівень науково - технічного прогресу, потрясіння на різних економічних рівнях (криза, інфляція тощо), конкуренція та зміна курсів валют.

Всі функціональні заходи, що виконуються при формуванні системи забезпечення економічної безпеки, відповідають вимогам циклічності, бо вони повинні проводитись

постійно та коригуватися безперервно. Відповідно до класичної схеми побудови циклічної системи управління PDCA (англ. «Plan-Do-Check-Act») система забезпечення економічної безпеки підприємства може бути представлена у вигляді схеми (рис. 1).

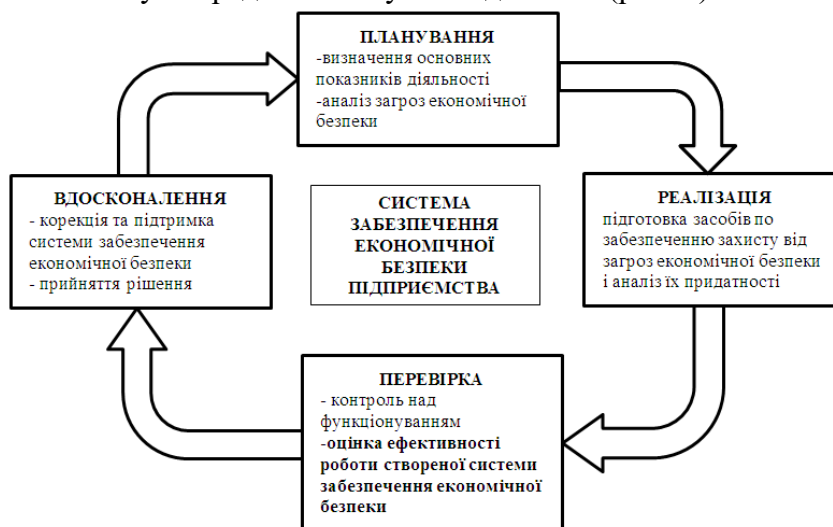

Рис.1. Схема формування системи забезпечення економічної безпеки підприємства (сформовано автором)

Оцінка ефективності роботи створеної системи забезпечення економічної безпеки підприємства повинна зводиться до оцінки його рівня безпеки. Оцінка повинна проводитись на всіх основних етапах PDCA: планування, реалізації, перевірки та вдосконалення. **Основними показниками оцінки ефективності роботи створеної системи забезпечення економічної безпеки** пропонуються, це: рівень економічної безпеки підприємства, розмір матеріальної шкоди від впливу зовнішніх і внутрішніх загроз (структура і масштаб), можливості по відновленню після нанесеного збитку (сили і засоби), заходи реагування і прийняття рішень, параметри взаємовпливу факторів безпеки і їх вклад та ранжування. Після завершення розрахунків з оцінки та визначення рівня економічної безпеки, в разі необхідності, повинно бути внесено корективи в рівень економічної безпеки підприємства,

Для оцінки збитку в разі реалізації загроз рекомендується враховувати ще збиток, як у вартісному обчисленні, так і в нематеріальному вигляді - в нанесенні шкоди репутації і конкурентним можливостям підприємства на ринку [11]. Це можливо введенням в оцінку показників: «величина моральної шкоди» і «вірогідність нанесення шкоди» (див. табл. 1), які пов'язані з частотою реалізації загрози за конкретний період часу.

Таблиця 1

Показники оцінки економічної безпеки підприємства (сформовано автором на основі [11])

Показники	
Величина збитку	«Величина моральної шкоди»
незначний	Збитком можна знехтувати Витрати на ліквідацію наслідків реалізації загрози невеликі
помірний	Ліквідація наслідків реалізації загрози не пов'язана з великими витратами, але становище ринку погіршується, частина клієнтів втрачається
серйозний	Ускладнюється виконання критично важливих завдань. Втрата на тривалий період положення на ринку. Ліквідація наслідків загрози пов'язана зі значними фінансовими інвестиціями
Критичний	Реалізація загрози призводить до неможливості вирішення критично важливих завдань. Організація припиняє існування

Висновки. Визначено відсутність єдиного адаптованого підходу для визначення рівня економічної безпеки промислових підприємств. Подальше дослідження повинно бути спрямовано на розробку системи показників, їх граничних значень і динаміки змін для визначення рівня економічної безпеки. Необхідно вдосконалення наявних і пошук нових методичних підходів до оцінювання економічної безпеки підприємства, спрямованих на підвищення достовірні оцінки. Пропонується методика та схема формування системи забезпечення економічної безпеки, визначені основні показники оцінки ефективності роботи створеної системи забезпечення економічної безпеки.

Список використаної літератури

1. Козаченко Г.В. Оцінювання економічної безпеки підприємства: аналіз основних підходів. Менеджмент безпеки держави, регіону, підприємства: проблеми і виклики сьогодення : кол. монографія / за заг. ред. З.Б. Живко, І.Г. Бабець. URL: <http://reposit.nupp.edu.ua/handle/PoltNTU/1301>.
2. Якименко Ю.М. Вибір підходу до оцінки економічної безпеки бізнесу в організації. *Економіка. Менеджмент. Бізнес*. 2015. № 3. С. 131-144.
3. Дуб Б.С. Система економічної безпеки підприємства: поняття та структура. *Управління проектами та розвиток виробництва*. 2016. №4(60) С.5-18. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sistema-ekonomichnoyi-bezpeki-pidpriemstva-ponyattya-ta-struktura/viewer>
4. Хринюк О.С. Система забезпечення економічної безпеки підприємства: основні елементи. *Ефективна економіка*. 2015. № 3 URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3927>.
5. Олешко Т.І., Пазюра Я.В. Формування системи забезпечення економічної безпеки на підприємстві. *Научный вестник ДГМА*. 2017. № 3 (24Е). С.128-132.
6. Пилипенко Н.М. Розвиток методичних підходів до оцінки економічної безпеки підприємства. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5953>
7. Фролова Л.В. Методичні підходи до оцінювання економічної безпеки підприємства. *Актуальні проблеми економіки*. 2016. №3(177). С.199-209.
8. Актуальні проблеми забезпечення економічної безпеки в Україні: колективна монографія. Львів: Ліга-Прес, 2017. 368 с.
9. Сергеев А.А. Экономическая безопасность. Критерии оценки экономической безопасности предприятия. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/kriterii-otsenki-ekonomicheskoy-bezopasnosti-predpriyatiya/viewer>
10. Довбня С.Б. Діагностика економічної безпеки підприємства як інструмент визначення напрямків його інноваційного розвитку. *Економічний вісник НГУ*. 2008. №3. С. 36-42.
11. Суханов А.В. Оценки защищенности информационных систем. URL: <http://jurnal.org/articles/2008/inf33.html>.

REFERENCES

1. Kozachenko, G.V. (2015) Otsinyuvannya ekonomichno i bezpeki pidprientemstva: analiz osnovnykh pidkhodiv [Management of the security of the state, region, enterprises: problems and wikis: year]. Lviv: Liga-Pres. Retrived from <http://reposit.nupp.edu.ua/handle/PoltNTU/1301>.
2. Yakimenko, Yu. M. (2015) *Vibir approach to the assessment of economic safety and security in the organization* [Choosing an approach to assessing the economic security of a business in an organization]. *Ekonomika. Management. Business*, (3), 131-144.
3. Oak, B.S. (2016) Sistema ekonomichnoyi bezpeki pidpriemstva: ponyattya ta struktura [The system of economic safety of business: the structure is understood]. Retrived from <https://cyberleninka.ru/article/n/sistema-ekonomichnoyi-bezpeki-pidpriemstva-ponyattya-ta-struktura/viewer>

4. Khrynyuk, O.S. (2015) Sistema zabezpechennya ekonomichnoyi bezpeki pidpriyemstva: osnovni elementi [System for securing non-profit security services: basic elements]. Retrived from <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3927>.
5. Oleshko, T.I., Pazyura, Ya. V. (2017) Formuvannya sistemi zabezpechennya ekonomichnoyi bezpeki na pidpriyemstvi [Form of a system of security for homeless people at home]. *Scientific Herald of the DSEA* (3 (24E), 128-132).
6. Pilipenko, N.M. (2017) Rozvitok metodichnih pidhodiv do ocinki ekonomichnoyi bezpeki pidpriyemstva [The development of methodological approaches to the assessment of economic safety and security]. *Effective Economy*, (12) Retrived from <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5953>
7. Frolova, L.V.(2016) Metodichni pidhodi do ocinyuvannya ekonomichnoyi bezpeki pidpriyemstva [Methodical approaches to economic and economic safety]. *Actual problems of economics*, (3 (177)), 199-209.
8. Aktualni problemi zabezpechennya ekonomichnoyi bezpeki v Ukrayini (2017) [Actual problems and securing of economic safety in Ukraine]. Lviv: Liga-Pres.
9. Sergeev, A.A. (2003) Ekonomicheskaya bezopasnost. Kriterii ocenki ekonomicheskoy bezopasnosti predpriyatiya [Economic security. Criteria for assessing the economic security of an enterprise]. Retrived from <https://cyberleninka.ru/article/n/kriterii-otsenki-ekonomicheskoy-bezopasnosti-predpriyatiya/viewer>
10. Dovbnya, S.B. (2008) Diagnostika ekonomichnoyi bezpeki pidpriyemstva yak instrument viznachennya napryamkiv jogo innovacijnogo rozvitku [Diagnostics of economic safety and security as a tool for visualization of innovative development] *Economic News of NSU*, (3), 36-42.
11. Sukhanov, A.V. (2008) Ocenki zashishennosti informacionnyh sistem [Assessment of the security of information systems]. Retrived from <http://jurnal.org/articles/2008/inf33.html>.

ЯКИМЕНКО ЮРИЙ МИХАЙЛОВИЧ, МУЖАНОВА ТАТЬЯНА МИХАЙЛОВНА. АНАЛИЗ СОСТОЯНИЯ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ МЕТОДИЧЕСКИХ ПОДХОДОВ К ОЦЕНКЕ УРОВНЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ. В статье исследованы особенности использования в сфере безопасности методических подходов, проанализированы существующие методы и предложены рекомендации по использованию инструментов для оценки уровня экономической безопасности предприятия.

Ключевые слова: экономическая безопасность, предприятие, методические подходы, подход, методика, уровень, показатели, индикаторы, оценка.

YAKIMENKO YURIY, MUZHANOVA TETYANA. ANALYSIS OF THE STATE OF USE OF METHODOLOGICAL APPROACHES TO ASSESSING THE ENTERPRISE'S ECONOMIC SECURITY LEVEL. The article explores the features of using methodological approaches in the field of security, analyzes existing methods and offers recommendations on the use of tools to assess the level of economic security of an enterprise.

Key words: economic security, enterprise, methodological approaches, approach, methodology, level, indicators, indicators, assessment.